

GÖY ÜZÜNDƏ SƏS

Avdı Qoşqar obrazı haqqında düşüncələr

Çıraq yandıran heç kəs onu nə qabla örtər, nə də yataq altına qoyar. Lakin çıraqdana qoyar ki, içəri girənlər işığı görsünlər.

Çünki elə gizli bir şey yoxdur ki, bəlli olmasın; və elə məxfi bir şey yoxdur ki, bilinib aşkara çıxmasın.

«İncil»dən.

Əvvəl məqsəd-məram duyğu qapısını döyür, sonra duyğular varlığına hakim olur. Mənbələrə baş vurursan, saysız fakt axınının arasından özünə, məramına, məqsədinə yararlı olanı ayırır seçir, seçəleyir, irdələyirsən. Əhəmiyyət dərəcəsinə görə faktlar sıralanır, fikir süzülür, düşüncələr sözə, nitqə çevrilir. «Göy üzündə səs» kitabı da mənim varlığımdan elə bu yolla keçib gəlib işıqlığa çıxmağa... Necə ki, mənim varlığıma Avdı Qoşqar işığı ilə gəlib dolmuşdu.

...Ruhunda, varlığında ilahi bir qismət kimi söz işığının nə vaxt yandığını sənətkar özü bilmir. Amma elə bir vaxt gəlir ki, onun varlığında yanan işıq günün günortasında dünyaya hakim olan qaranlıqı qovub dağıdır. Və o, dünyanın həqiqətlərini görə bilir.

Bəlkə, Avdı Qoşqarın özündən soruşsan «bu işığı onun varlığında kim, nə vaxt yandırır?» yəqin ki, çiynlərini çəkər. Ömrün 60-cı yaşında da od saçan gözlərinin işığı ilə səssiz-səssiz danışar. Bu səssiz danışmanın mahiyyətini sözə çevirməli olsaq, bu çeviridə anlayırıq: Mən nə bilim nə vaxt yanıb, harda yanıb, necə yanıb?..

Amma o səssiz danışığın içində bir aydın cavab da duyular: Bu işığı həyatım boyu tapınacağım olan həqiqətim, haqqım yandırır!

Poeziya şairin varlığında yanan ocağın təkə odu, közü deyil, həm də işığıdır. Elə işığı olduğuna görə onu kimsədən gizləyə bilmək gücündə deyil şair.

Olur ki, bu işıqlar şimşək çaxışı kimi ötüb keçir, bir anlığa da olsa ətrafa nur verir. O nurun içində elə təbiətin özündəki kimi - göy üzündəki buludlar kimi toqquşan fikir laylarının cəngini - savaşını görürük. Xammalı söz olan sənətkar üçün sözdən don biçmək kənardan baxana asan gələ bilər. Nə var ki, Tanrı verib, şairlik istedadın var... sözü sözə cala getsin. Amma söz içində olan sənətkar görür ki, hər söz onun can yonqarıdır. Ruhunun, varlığının əzablarıdır. Dünyaya gələncə, işıqlığa çıxanacan şairi neçə dəfə öldürüb dirildir. Onu daş mənəndən keçirir.

*Nə ovutmaq olur, nə sözə baxır,
Düşüb damarına - qanımla axır.
Elə bil ürəyim ağzımdan çıxır,
Elə bil dəryada qərq olur gədim.
Bir sevdə ağlayır içimdə səhrim.*

Ona görə ağlayır ki, onun səhrası göz işlədikcə uzanıb gedir. Susuzluqdan do-daqları çat-çat olur, dilini, ağzını qabar basır... ümidin son anıdır.

Və elə bu zaman uzaq bir vahədə bir yaşıl vadi görünür. Bu yaşillığın arasınca axan suyun günəş altındakı parıltısı həyat nişanəsi götürür.

İlgimlər çox vaxt ümidin son anına təzə ümid calayır, yaşamaq ehtirası götürür. Söz-söz olub ortalığa çıxanda ilğım həqiqətə çevrilir. Yerin təkindən qaynayıb gələn duruluq insanın varlığına güc, enerji bəxş elədiyi kimi, söz olub aydınlığa çıxmış sözün özü də həyatın başının üstünə çökmüş qara bir buludu dağıdır. Qaranlıq parçalayır, bəlkə, elə son ümidin astanasında dayanan bir kimsəyə həyatın şirinliyi haqqında, dünyanın gözəlliyi haqqında ecəzkar, qeyri-adi həqiqət nağılları danışır.

Və beləcə, poeziya həyat iksirinə çevrilir.

Doğrudur, bu yazdıqlarımız bəlkə, ümumi poeziya haqqında düşüncələrdir, amma daha çox Avdı Qoşqarın poeziyasından alınan təəssüratın özündən gələn duyğulanmalardır. Zaman keçdikcə bu cür - yaradıcılıqda yaşanmış əzablı ömür insanın cismani ömrü azaldıqca, ona əbədi yaşarlıq yolu açır. Şair çox vaxt sözə çevrilmiş ruhu ilə insanın üstünə yeriyən bəlalara qarşı durur. Bu bəlalardan önündə sinəsini parçalayası xətər oxlarına qarşı qoyur. Aldığı hər yaradan min əzab çəksə də, özündən sonrakını bələdan qoruya bilmək imkanında olduğuna görə özünü daha güclü, daha uca bilir:

*Dayan, qəhr olası, amansız tale,
Əl saxla, gözləri qaraya qıyma.
Əl saxla, köksümün başını oyma,
Dağı dağ üstündən çəkirsən niyə?!*
Çiynimə duz yükü əkirsən niyə?!

Mən bu od-ocağı necə qalayım?!
Necə gül bitirir sal daşın üstə?
Sınan taleləri necə calayım?
Necə sevinc əkim göz yaşı üstə?

Doğrudur, bu misralarda kədər yükü məmnunluq duyğusunu üstələyir, amma onun «dayan» demək hökmünü sındıra bilmir. Məmnunluğun gücü kədərin içində görünür. Bəlkə də, Avdı Qoşqar poeziyasının dəyər gücü elə bundadır. Axı, yuxarıda şairin şairlik qüdrətini hardan, necə, nə vaxt aldığı haqqında suallar qoymuşduq. Həyatın doğurduğu bütün sualların cavabını elə həyatın özündə axtarmaq gərəkdir. Və Avdı Qoşqar da həyatın dərinliklərindən axıb gələn yaddaş axarında onun varlığını silkələyən, ruhunu titrədən nə varsa, onları gözlərinin önünə gətirdikcə çoxlu qaranlıq sualların da cavabı aydınlanır: «Uşaqlıqdan dünyanın bənzərsiz işlərindən və insanların arasındakı dayanmağı sevirdim. Qaçırdım tünlkdən, sözsöhbət olan yerlərdən. Çox az şeylər ruhuma dinclik gətirirdi. ...Qonşu uşaqlarla meşəyə odun qırmağa gedirdik. Bir tənəbəl qohumumuz odun qırmağa başlayan kimi baltanı kənara atıb zaryırdı. Uzanırdı xəzəlin arasına, torpağı dırnağı ilə eşirdi, guya sancıdan birtəhər olub. Hamı işini qurtarandan sonra tez onun da odununu hazırlayıb uzunqulağa yükləyib gələrdik evə. Sonradan bunun əməli açıldı, ağrı-acını tənəbəlindən uydurduğunu hamı bildi. O vaxt bədahtən bu bir bənd şeir necə doğuldu bilmədim.

*Oturub maymaq,
Önündə qaymaq.
İşi-peşəsi
Günləri saymaq...*

Heç kəsə demədim bunu. Sadəcə, hərdən bu barədə düşünəndə baxırdım ki, xeyli rahat oluram. Başqa qafiyələr uydurmağa başladım. Bədii ədəbiyyata marağım bir az da artdı. Uşaqlardan daha çox təcrübə olunmağa meyylim vardı. Axtardığım şeyləri heç kəsə tapa bilmirdim. Sən demə, o vaxtdan bu böyük yolun ağına doğru yol gedirmişəm... Tələbəlik illərimdə bu təklil, tənhalıq duyğum daha da artdı.

Özümə, içimə daha çox yığıldım».

Həmişə mənə elə gəlib ki, bütün şeirlərini Avdı Qoşqar nə vaxtsa üzü göyə nəgmə kimi oxuyub. Və bu nəgmə kimi oxunan duyğular göy üzündə səsə çevrilib və sonradan həmin səsi ürək tellərinin antenası ilə tutaraq özünün şair dalğaları ilə təzədən insanlara qaytarıb.

Dünya çox vaxt özünün qarışıq səs-lərini ayrı-ayrı şairlərin ürək antenalarına ötürür. Və bu qarışıq səslərin içində şairin öz səsi bəzən boğulur. Amma sənətkarın gücü, qüdrəti orasındadır ki, bu qarışıq səslərin içərisindən sıyrılıb çıxı bilər. Dünyaya özünün səsi ilə üz tuta bilər. Avdı Qoşqar poeziyaya ürəyini açanda, böyük Səməd Vurğun ilhamının dalğaları öz içində əridə bilirdi qalan bütün dalğaları. Bu dalğaların arasında Bəxtiyar Vahabzadə düşüncəsi, Məmməd Araz ahəngi sanki göy üzünü bütövlükdə tutmuşdu. Bəlkə, elə bu səbəbdən 70-ci illərin sonunda onun varlığına bir inamsızlıq hakim kəsilmişdi. Avdı Qoşqarın özü danışır: «1979-cu il «Azərbaycan» jurnalının dördüncü nömrəsində Əkrəm Əylisli çap elədi şeirlərimi. O vaxt belə deyildi, - bir şeir mərkəzi mətbuatda çap olunanda hamı bi-

lirdi. Demək olar ki, o vaxtkı qaynar ədəbi mühit bəndənizi tanıdı və istedadlı bir şair kimi qəbul elədi. O vaxtkı «Kommunist» qəzetində akademik Bəkir Nəbiyev Dilsuzla, Vaqif Cəbrayılzadəylə, Eldar Baxışla yanaşı mənə də quru yuyub, yaş sərdi. «Anama» yazdığım şeirdə belə misralar var idi:

*Gözüylə odlar görmüş Aşa anam,
Yamanca inamsız olmuşam,
Yamanca inamsız doğulmuşam...
bu yazın gəlişiyə...
...Ayağım dünyaya yeriyir,
dünya ürəyimə dəli-dəli işiyə.
boyuma sığal çəkənim,
umudumu oxşayanım yox,
boyuma sığal çək, umudumu oxşa,
Aşa anam...*

Akademik yazırdı ki, Sovet tələbəsinə də bu inamsızlıq haradan intişar tapıb?».

Burada diqqəti çəkən bir məqam var: «Ayağım dünyaya yeriyir, dünya ürəyimə». Əslində, şeirdə formal inamsızlığın arxasındakı güc bu misrada cəmlənib. Yəni dünyanı bütün rəngləri ilə öz varlığına çəkən şairin təkə iddiası ilə yox, təkə ilhamı ilə yox, varlığının gücü ilə özünə çəkdiyi dünyanı bütün rənglərində görə bilmək və bu rənglərin öz dilində danışmaq meydanı var.

Beləcə, gümanların və amanların, inamların və şübhələrin arasından bir şair inadı şimşək qılıncını çəkməkdə idi. Və artıq onun poetik ruhunun çırağı yanmışdı və bu çırağı gizlətmək yox, onu görməmək mümkün deyildi.

Avdı Qoşqar - Həsənov Avdı Musa oğlu 1958-ci ildə Qazaxın İncəderəsi adlanan, həm təbii, həm də mənəvi havası ilə ayrıca bəllənən bir yerində - Kəmərlə kəndində dünyaya gəlib. Orta məktəbi də elə bu kənddə oxuyub. 75-ci ilin yayında mənim bitirdiyim institutun tələbəsi olub. Həmin ilin yayında diplomumu alıb təyinatla göstərilən ünvana getsəm də, ürəyim, istəyim Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunun divarları arasında sərgərdan idi. Elmdə, ədəbiyyatda gözü olan digər tələbə dostlarım kimi. Bu gəl-gətlərin arasında təzələrin içində Avdı Qoşqarı tez gördüm. İllah da ki, yazılarını mətbuatda oxuduqca. 77-ci ildə Tofiq Bayram bir şeirini çap eləmişdi - «Çili, Santiyaqo» adlanan şeirini. Həmin şeiri kitablarına daxil eləməsə də, iki misrasını yaddaşında saxlayıb: «Çili göylərində sürünür gecə, Sürünür zəhərli bir ilan kimi...». Salvador Alyendenin, Pablo Nerudanın və bütövlükdə Çilinin taleyi bu misraları yazdırsa da, həmin zəhərli ilan kimi sürünən gecənin bir vaxt 20 Yanvarda Azərbaycan üzərinə yeriyəcəyi də təhtəlsüz bir duyğu ilə gənc şairin varlığına özünü diqtə eləyirdi.

Avdı Qoşqar 79-cu ildə Pedaqoji İnstitutu bitirib, İsmayıl rayonunun Qalacıq kəndinə müəllim işləməyə gedib. Dağ kəndində bir il dərs demək də onun yaddaş balansına az enerji vermədi. Bu bir ildən sonra ərizəsi ilə hərbi xidmətə yollandı. Ərizəsi ilə, istəyi ilə raket hərbi hissəsində qulluq elədi. Hərbi xidmət zamanında da sözün şıltaq mələyi onu dinc qoymurdu. Yazılarını Bakıya göndərirdi, ayrı-ayrı redaksiyalara.

Ədəbi mühitdə Avdı Qoşqar mətbuatda dərc olunan ilk şeirləri ilə bir çox hallarda etirazla qarşılandığı ədəbi mühitin özündən şair adını mənəvi haqqı kimi alıb. Bəziləri etiraz eləyə-eləyə onunla cəngə çıxıb və son nəticədə şairliyi, ilhamı və özünəsiğmazlığı ilə etiraf olunub.